

**Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Факультет педагогічної освіти**

Кафедра початкової та дошкільної освіти

КЛИМЧУК МАГДАЛЕНА ЗДІСЛАВІВНА

**РОЗВИТОК КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ**

Магістерська робота

галузь знань 01 Освіта / Педагогіка
спеціальність 013 «Початкова освіта»

Науковий керівник:

доцент кафедри початкової
та дошкільної освіти, кандидат
педагогічних наук, доцент
Стахів М.О.

Львів-2023

ЗМІСТ

	С.
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ...9	
1.1. Креативне мислення як одна із ключових компетентностей особистості школяра.....	9
1.2. Психолого-педагогічні умови формування креативного мислення в учнів початкової школи.....	19
1.3. Стан сформованості креативного мислення учнів 4 класу.....	32
РОЗДІЛ 2. НАРОДНА ПЕДАГОГІКА ЯК ЕТНОДИДАКТИЧНИЙ ЗАСІБ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	43
2.1. Шляхи розвитку креативного мислення здобувачів початкової освіти	43
2.2. Розвиток креативного мислення учнів 4 класу засобами народної педагогіки: впровадження системи вправ і завдань.....	52
2.3. Порівняльний аналіз результатів застосування засобів народної Педагогіки з констатувальними результатами.....	66
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75
ДОДАТКИ	86

ВСТУП

Першочергове завдання педагога полягає в тому, щоб відкрити у кожній людині творця, поставити його на шлях самостійної, творчої, інтелектуальної праці

В. Сухомлинський

Актуальність дослідження. Нинішній день навдивовижу стрімкий і переповнений подіями, інформацією, змінами життєвих ситуацій. У такому суспільстві, яке так швидко розвивається і реформується, потрібні особистості, які вміють вчасно зорієнтуватися у змінах і вчасно прийняти відповідні рішення, кардинально поміняти підходи до навчання, освіти, життєвих пріоритетів і цінностей, віддаючи перевагу гуманістичним поглядам, гуманістичній педагогіці та демократичним підходам до освітніх процесів. Сформувати таку особистість можна лише завдяки системному і систематичному впровадженню різного роду інноваційних технологій, що спонукатимуть до прийняття швидких і неординарних рішень. Саме це спонукає педагогів до пошуку шляхів розвитку креативного мислення, а значить і креативного мовлення. Бо наші креативні думки мають бути донесені до слухачів чи читачів.

Початок ХХІ ст. внаслідок стрімкого посилення глобалізаційних процесів в суспільстві відзначився досить помітним в педагогічній науці інтересом до початкової школи та творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку. Впровадження концепції НУШ (НУШ, 2016), суспільні виклики сьогодення потребують не лише реформування освітньої системи, а й ставлять перед освітою нові вимоги. Державним стандартом початкової освіти серед окреслених компетентностей передбачається розвиток ініціативності, вміння організовувати свою діяльність для досягнення цілей, готовності до втілення в життя ініційованих ідей, прийняття власних рішень (Державний стандарт ПО, 2018). Освітня система України має забезпечувати формування у дітей та молоді

сучасного світогляду, розвиток творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості.

У Законі України «Про освіту» (2023), Національній стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 рр. (2020), галузевих стандартах вищої освіти та інших державних документах зазначається, що освіта має забезпечувати формування не лише системи знань, наукового світогляду, а й розвиток креативності, навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації школярів. Розвиток креативності особистості є пріоритетним напрямом сучасної освіти.

Соціальний запит на креативну особистість вимагає від педагогів креативного підходу до організації освітнього процесу, застосування таких педагогічних технологій, які б забезпечували розвиток креативності школярів.

Актуальність дослідження зумовлена і наявністю суперечностей, а саме:

- між задекларованою державою необхідністю розвитку креативності школярів та недостатньою зорієнтованістю системи підготовки вчителів на виконання цього завдання;

- важливістю модернізації української педагогічної освіти через збагачення її зарубіжними інноваційними технологіями та недостатнім використанням набутих української народної педагогіки.

Проблема формування креативного мислення була предметом дослідження багатьох учених різних галузей.

У загальній психології та в спеціальних її галузях (методиках тощо) розроблені оригінальні методики експериментальних досліджень креативного мислення. У психолого-педагогічній науці феномен креативності розглядався в дослідженнях як зарубіжних (Дж. Гілфорд, П. Торренс, А. Штейн, К. Шмідт та ін. (Зарубіжні концепції креативності, 2014), так і вітчизняних учених (О. Антонова (2012), І. Бех (2008), А. Богуш (2015), В. Клименко (2006), Г. Костюк (2003), В. Моляко (2012), В. Павленко (2016, 2017), В. Роменець

(2004), С. Сисоєва (2015), С. Терещенко (2015), В. Фрицюк (2003), І. Шахіна (2018), Л. Шрагіна (2010), Н. Яременко (2010) та ін.).

Розвиток педагогічної креативності, зокрема і майбутніх учителів початкової школи, досліджували: О. Антонова (2012), І. Габеркорн (2013), І. Гриненко (2008), О. Дунаєва (2008), Т. Каракатсаніс (2014), О. Куцевол (2008), Н. Мартинович (2002), Н. Мачинська (2021), В. Моляко (2008), І. Подорожна (2010), С. Сисоєва (2015), В. Фрицюк (2003), І. Шахіна (2018) та інші.

Педагогічний аспект проблеми формування креативного (творчого) мислення учнів початкової ланки освіти в системі навчально-виховного процесу ґрунтується на аналізі досліджень Т. Воробйової (2012), А. Кульчицької (2022), В. Павленко (2015, 2016; 2017, 2018), О. Савченко (2009).

Проблема розвитку креативного мислення школярів знайшла своє відображення у дидактико-методичних працях О. Антонової (2017), М. Вашуленка (2019; 2021), О. Подолянчук (2003), О. Савченко (2009), В. Сухомлинського (1976) та інших українських учених. Сучасним розвивальним педагогічним технологіям присвячено наукові праці І. Дичківської (2004), Т. Кучай (2017), Л. Мафтин (2019), М. Накладової (2020), С. Овчарова (2011), О. Опанасюк (2008), О. Пометун (2018), І. Розіної (2019) та ін.

Значний внесок у розробку проблеми діагностування мислення загалом, і креативного (творчого) зокрема, внесли зарубіжні учені Р. Амтхауер, Д. Векслер, Дж. Гілфорд, Х. Зіверт, Р. Кеттелл, Дж. Равен, М. Саллівен, П. Торренс та ін. (Зарубіжні концепції креативності, 2014).

Більшість учених вважають розвиток креативного мислення шляхом до формування творчої особистості у майбутній професійній діяльності.

На сьогодні, як бачимо, здійснено значну кількість теоретичних та експериментальних досліджень як у загальній психології, так і в спеціальних її галузях. Однак немає належного і достатнього висвітлення науковцями розвитку креативного (творчого) мислення учнів початкової школи саме засобами народної педагогіки. Окремі розвідки з цього питання здійснили: О. Антонова

(2012), Л. Бур'ян, (2010), О. Висоцька (2014), Т. Гриців (2013), Єпіхіна (2020), Н. Лисенко (2011), Л. Мафтин (2021), Н. Новосельська (2017), М. Проц (2010), І. Станіславчук (2017), М. Стельмахович (1985), В. Сухомлинський (1977), В. Чайка; Л. Цимбал; Т. Пономаренко (2007). В основному, учителі-практики самі розробляють методики використання засобів народної педагогіки щодо формування духовно-моральних цінностей, трудового виховання, фізичного, естетичного, патріотичного тощо. Відсутність концептуальних досліджень щодо розвитку креативного мислення засобами народної педагогіки та необхідність узагальнення напрацювань і зумовило вибір теми дослідження.

Об'єкт дослідження: процес розвитку креативного мислення учнів початкових класів.

Предмет дослідження: засоби розвитку креативного мислення на уроках української мови у 4 класі.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та практично перевірити ефективність системи вправ і завдань з використанням засобів народної педагогіки на уроках української мови для розвитку креативного мислення здобувачів початкової освіти.

Завдання дослідження:

1. Вивчити та проаналізувати напрацювання вітчизняних та зарубіжних учених у галузі методики формування креативного мислення і на цій основі узагальнити поняття творчість, креативність, креативне мислення, народна педагогіка;

2. узагальнити психолого-педагогічні умови використання засобів народної педагогіки для розвитку креативного мислення учнів на уроках української мови;

3. Визначити стан сформованості креативного мислення четвертокласників;

4. Розробити систему вправ і завдань для розвитку креативного мислення на основі народної педагогіки та здійснити порівняльний аналіз результатів дослідження.

Припущення полягає у тому, що формування креативного мислення учнів 4 класу на уроках української мови засобами народної педагогіки буде ефективним, якщо роботу над творчим мисленням проводити поетапно, системно і систематично, з врахуванням вікових особливостей учнів, кола їх пізнавальних інтересів та готовності вчителя до розвитку креативного мислення взагалі і засобами народної педагогіки зокрема.

Для реалізації поставлених завдань використані такі **методи дослідження**:

- теоретичні (аналіз, синтез, систематизація, узагальнення, порівняння);
- емпіричні (педагогічне спостереження, бесіди з учнями та учителями, тестові методики, педагогічний експеримент, методи описової та математичної статистики обробки експериментальних даних).

База дослідження: Червоноградська гімназія № 5, 4 клас (м. Червоноград).

Теоретичне значення (новизна) дослідження:

Узагальнено і систематизовано напрацювання учених з проблеми розвитку креативного мислення, уточнено поняття «креативність» і «творчість», а також «народна педагогіка» і «етнопедагогіка».

Проаналізовано дидактичний матеріал підручника «Українська мова і читання. Ч. 1. (Вашуленко М., Васильківська Т., Дубовик С., 2021) з питань використання засобів народної педагогіки.

Вперше проаналізовано ефективність системного використання засобів народної педагогіки для розвитку креативного мислення на уроках української мови у початковій школі при вивченні конкретної теми.

Практичне значення: узагальнені результати кваліфікаційної роботи можуть бути використані вчителями початкової школи на уроках української мови в 4 класах для формування креативного мислення школярів, для розробки дидактичних матеріалів, навчально-методичних посібників.

Робота складається зі Вступу, двох розділів, кожен із яких має три підрозділи, Висновків, Списку використаних джерел (108 позиції, із яких одне іншомовне джерело та три інтернет-ресурси), додатків.

Загальний обсяг роботи – 104 сторінки, з яких обсяг основного тексту – 74 сторінок). Додатки – 20 сторінок, у тому числі і Методичні рекомендації – 10 сторінок.

Апробація роботи здійснювалась у формі публікацій:

Глуцак М.З. Розвиток креативного мислення на уроках української мови у 2 класі. *Збірник студентських наукових праць «Освітній альманах»* [вступ. слово, упоряд., заг. редак. Наталії Мачинської]. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2023. 6. 575. С. 91-95.
https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/04/Osvitniy-almanakh_2023.6.pdf

Стахів М., Пойда М., Глуцак М. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи засобами паремій. *Молодий вчений*, 2023. № 9 (121). С. 93-97.

<https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5937>

ВИСНОВКИ

Реформування освітньої системи України передбачає підготовку людини до життєдіяльності в умовах, що швидко змінюються, яка спроможна критично оцінювати інформацію, орієнтуватися в полікультурному середовищі, чого неможливо досягти, не володіючи словом, тобто, не будучи комунікативно компетентним. Не підлягає сумніву теза, що запорукою успіху у всіх сферах людської життєдіяльності є володіння ефективною комунікацією. Це зумовило актуалізацію проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до активного і творчого володіння словом, тобто до формування комунікативної компетентності. Психологія креативного мислення відноситься до недостатньо вивченої та дослідженої проблеми, попри те, що здійснено значну кількість теоретичних та експериментальних досліджень як у загальній психології, так і в спеціальних її галузях, розроблено оригінальні методики експериментальних досліджень креативного мислення.

Провідна думка дослідження полягала у теоретичному обґрунтуванні концептуальних ідей розвитку креативного мислення у навчально-виховному процесі на засадах народної педагогіки. Як показало дослідження, досягти цього можна шляхом створення педагогічних умов, визначення ефективних форм, методів і прийомів стимулювання креативності учнів, які ґрунтуються на ідеях гуманізації освіти й концепції особистісно-орієнтованого навчання, закладених в етнопедагогіці.

Креативне мислення – необхідна умова особистісного зростання, успішної соціалізації та самореалізації особистості. Вивчення та аналіз напрацювань вітчизняних та зарубіжних учених дало можливість узагальнити основні поняття, визначити стан розробленості проблеми та шляхи її вирішення, зокрема:

- 1) У розвитку креативності, яка хоч і тлумачиться науковцями по-різному, головним залишається компетентісно-діяльнісний підхід, який враховує

здібності, мотиви, розвиток уяви, інтуїції, розумової активності, потребу у самовираженні та розширенні своїх творчих можливостей, що в результаті формує новий, оригінальний та неповторний продукт творчої діяльності. У нашому дослідженні, поняття «креативність» ми розуміємо як здатність до оригінального й нестандартного мислення, неординарного вирішення поставлених освітніх завдань;

Узагальнено і поняття «народна педагогіка» – як систему створених народом принципів, методів та засобів навчання й виховання, що є результатом колективного творчого внеску багатьох поколінь у духовну скарбницю народу, невичерпним джерелом людяності, гідності, мудрості, гуманності, яка протягом віків збагачувалася, удосконалювалася і зберігалася в традиціях сімейного виховання, усній народній творчості і народних обрядах. Народна педагогіка є предмет вивчення етнопедагогіки як науки про тисячолітній народний досвід виховання і навчання підростаючих поколінь.

2) У ході дослідження було узагальнено психолого-педагогічні умови розвитку креативного мислення, які узагальнено як внутрішні і зовнішні умови.

Внутрішні умови – психофізіологічні надбання (розвиток мовлення, сформованість наочно-образного, образно-схематичного, логічного мислення, достатній рівень розвитку творчої уяви, довільної уваги, образної та смислової пам'яті); соціальні надбання (готовність до впливів дорослих; засвоєння норм і правил поведінки; оволодіння способами навчання, пізнання навколишнього світу); інтелектуальний, практичний та емоційний досвід;

Зовнішні умови – створення в класі креативного освітнього середовища для діяльності молодших школярів; системне використання вчителем інтерактивних, пошукових і дослідницьких методів навчання на основі народної педагогіки; розвиток самостійності учнів у креативній діяльності; наслідування учнями креативної діяльності вчителя; соціальне оточення (сімейне виховання). Звертаємо увагу на важливу роль учителя у цьому процесі. Для розвитку креативності на уроках мовно-літературної галузі у початковій школі учителеві

необхідно сформувати відповідно творчо-розвивальне середовище, у якому він виступатиме партнером у всіх видах діяльності учнів, які б активізували роботу мислення для створення нових уявних образів. Це першочергове завдання педагога, на якому базується весь організаційно-пошуковий процес, що веде до розвитку креативності школярів.

3) Для визначення ефективних шляхів розвитку креативного мислення учнів було вивчено стан сформованості креативного мислення учнів 4 класу, який продемонстрував необхідність залучення нових форм і засобів навчання для розвитку креативного мислення здобувачів початкової освіти. Вивчивши різноманітні засоби діагностики рівня розвитку креативного мислення, ми зупинилися на ціле-мотиваційному компоненті. Отримані результати підтвердили розвивальні можливості народної педагогіки, зокрема її паремійного ресурсу, щодо мотивації освітньої діяльності та здобуття знань.

4) Розроблено систему креативно зорієнтованих вправ і завдань (пропедевтичні, репродуктивні і продуктивні (творчі) для активізації та розвитку креативного мислення учнів на уроках української мови. Вправи побудовані на основі народознавчого матеріалу, який містить у собі філософію гуманізму і справедливості українського народу і спонукає замислюватися, щоб зрозуміти сентенцій, закладені, насамперед, в українському фольклорі.

Науково обґрунтована система вправ і завдань з використанням засобів народної педагогіки, побудована за принципом від простого до складного цілком відповідає дидактичним, лінгвістичним і психологічним вимогам та створює систему роботи, спрямовану на розвиток креативного мислення школярів.

Варто зазначити, що народні традиції виховання мають глибоке коріння і відбиваються в тому позитивному досвіді, що накопичений людством за тисячоліття. Вони виникали із соціальних потреб суспільства, у них виявлялись риси матеріального та духовного життя, свідомості та психології, особливості історичного розвитку народу, відносин з іншими народами та державами.

Духовне відродження неможливе без повернення до першоджерел життя народу, першооснов буття нації. Воно передбачає формування почуття національної самосвідомості як неодмінної умови виховання справжнього патріотизму і гордості за свою землю, свій народ і свою історію. Тому нехай ті золоті зернята народних традицій швидше проростають на ниві національного відродження.

Створення ситуації вибору з багатьох варіантів одного найбільш відповідного (котре прислів'я ви б використали тощо), співтворчість у пошуках неординарних рішень (колективна праця над укладенням тлумачних словничків за визначеною тематикою прислів'їв чи приказок, презентації спільних напрацювань), співтворчість з учителем (створення проєктів, підбір народознавчого матеріалу для вивчення конкретної теми тощо) забезпечує результативність формування креативного мислення особистості та ефективність засвоєння граматичного матеріалу.

Порівняльний аналіз результатів констатувального і заключного анкетування учнів дає підстави стверджувати, що використання засобів народної педагогіки сприяє активізації розумової діяльності учнів, розвитку їхнього креативного мислення, формує у них світоглядні принципи на основі ціннісних орієнтацій українського народу.

Результати дослідження підтверджують висунуте нами припущення, що розвиток креативного мислення здобувачів початкової освіти на уроках української мови засобами народної педагогіки буде ефективним за таких умов:

- систематичної роботи над формуванням креативного мислення;
- системного використання засобів народної педагогіки (у нашому дослідженні – українських народних паремій) на уроках української мови;
- адаптації системи вправ і завдань до вікових особливостей учнів, кола їх пізнавальних інтересів;
- готовності вчителя до роботи з народними пареміями (їх знання, особливості вживання) під час проведення уроків.

- якщо це буде цілеспрямований процес, який забезпечуватиме одночасне вирішення освітньо-педагогічних завдань з української мови, формування національно свідомої особистості та досягнення визначеної мети – розвитку креативного мислення.

Використання засобів української народної педагогіки у навчально-виховному процесі сучасної початкової школи можна класифікувати за різними параметрами й ознаками: за метою (формування ціннісних орієнтації на основі народнопедагогічних знань; розвиток творчих здібностей і талантів, патріотичних і громадянських якостей характеру); за формою (навчальні, ігрові, індивідуальні, групові); за методами (пояснювально-ілюстративні: виховні години, бесіди, розповіді, дискусії, зустрічі, тематичні свята, конференції, семінари); за місцем проведення (школа; музей, природата ін.)

Отже, можна константувати, що засоби народної педагогіки розвивають креативне мислення учнів, яке дає їм змогу адаптуватися до освітнього середовища, здійснювати успішну творчу діяльність, при цьому всі зусилля спрямовувати на оптимізацію процесу, знаходження необмеженої кількості шляхів вирішення проблеми, здатність знаходити рішення у нестандартних ситуаціях, що надзвичайно важливо у наш швидкоплинний час.

У процесі роботи над дослідженням виявленню нові перспективні проблеми сучасної лінгводидактики початкової школи, що заслуговують окремого дослідження. До них належать: а) дослідження особливостей використання засобів народної педагогіки в умовах наступності дошкільної та початкової освіти, що використовуються для розвитку зв'язного мовлення; б) розроблення методики використання засобів народної педагогіки, яка б забезпечувала органічний взаємозв'язок і наступність у вивченні різних розділів програми з української мови та літературного читання і водночас сприяла б розв'язанню важливого завдання школи – формування гармонійно розвиненої особистості з розвиненим креативним мисленням.

Список використаних джерел

1. PISA-2021: рамковий документ щодо оцінювання креативного мислення (третя редакція) / перекл. з англ. К. Шумової ; наукове редагування Т. Вакуленко, В. Терещенко ; переднє слово та додатки А й Б Т. Вакуленко, В. Терещенко. Київ : Український центр оцінювання якості освіти, 2022. 131 с. URL: <https://testportal.gov.ua/pisa-2022-ramkovyj-dokument-shhodo-otsinyuvannya-kreatyvnoho-myslennya/> (дата звернення 28.10.2023).
2. Алчевская Х. История открытия школы в деревне Алексеевке Михайловской волости. Харьков : тип. М. Зильберберга, 1881. 48 с
3. Антонішева В.Л. Визначення сутності поняття креативності в психолого-педагогічній науці. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. праць. 2010. Вип. 14, книга II. С. 11–18.
4. Антонова О. Є. Сутність поняття креативності: проблеми та пошуки. Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі: монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. с. 14–41.
5. Антюхова Н.І. Аналіз теоретико-методологічних підходів до вивчення творчості в психології. *Актуальні проблеми психології* : Зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України [за ред. С.Д. Максименка]. Київ : ДП “Інформаційно-аналітичне агентство”, 2015. Т. 10, вип. 27. С. 8–22.
6. Баюк А.Ф. Голованський М.І. Педагогічний словник. Хмельницький : Вид-во Хмельницький центр ДМСУ, 2006. 96 с.
7. Бех І. Виховання особистості: підруч. для студ. вищ. навч. закл. К. : Либідь, 2008. 848с.
8. Богуш А. М. Витоки розвитку образного мовлення дітей старшого дошкільного віку в дослідженнях учених. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. Педагогічні науки. 2015. № 4. С. 24-28. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2015_4_7

9. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітка : монографія. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2003. 340 с.
10. Бур'ян Л.І. Формування творчої особистості засобами етнопедагогіки : *методична розробка*. Все для вчителя. 2010. №15. Вкладка.
11. Вашуленко М. Програма інтегрованого курсу (навчання грамоти, математики, навколишній світ) / М. Вашуленко, Н. Бібік, Л. Кочина. *Початкова школа*. 2019. №8. С. 24-30.
12. Вашуленко М.С. Васильківська Н.А., Дубовик С.Г. Українська мова та читання : підуч. Для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-ох частинах, Ч. 1. К. : Видавничий дім «Освіта», 2021. 188 с.
13. Вашуленко О. В. Українська мова та читання : підруч. для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-ох частинах). Ч.2. К.: Видавничий дім «Освіта», 2021. 168 с.
14. Ващенко Г. Виховний ідеал: підручник для педагогів, виховників, молоді та батьків. Полтава : Полтавський вісник, 1994. 190 с.
15. Висоцька О. В., Антонова О. Є. Формування національних цінностей в учнів початкових класів засобами народознавства. *Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном*, 2014. № 6. С. 230–233.
16. Войтенко О. Розвиток творчих здібностей школярів на уроках літератури. *Педагогіка та психологія* : зб. наук. пр. Харків : ХДПУ, 1997. С. 17–21.
17. Воробйова Т. Диференціація компонентів креативної компетентності молодших школярів. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. праць УПДПУ ім. П. Тичини*. 2012. Вип. 43 (2). С. 113–118.
18. Гергель Є. Л. Психологічні особливості формування креативних здібностей в підлітковому віці: *дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07*. Кривий Ріг, 2007. 282 с.
19. Глушак М. Розвиток креативного мислення на уроках української мови у 2 класі. *Збірник студентських наукових праць «Освітній альманах»* [вступ. слово, упоряд., заг. редак. Наталії Мачинської]. Львів : Львівський національний

університет імені Івана Франка, 2023. 6. 575. С. 91-95. URL : https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/04/Osvitniy-almanakh_2023.6.pdf

20. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / гол. ред. С. Головка. Київ : Либідь, 1997. 374 с.

21. Гриненко І.В. Педагогічні умови розвитку креативності майбутніх учителів гуманітарного профілю у процесі фахової підготовки : дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04. Тернопіль, 2008. 192 с.

22. Гриців Т., Батрин В. Українська система виховання на засадах народної педагогіки: навч.-метод. посіб. для позакл. роботи в школах. Чернівці : Нарозознав. - просвітн. центр «Факел Марії». 2013. 263 с.

23. Державний стандарт початкової освіти, 2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.10.2023).

24. Дичківська І.М. Іноваційні педагогічні технології: навч. посібник. Київ : Академвидав, 2004.

25. Дубасенюк О. А. Креативний підхід до професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів. *Креативна педагогіка*, 2011. № 4. С. 23–28.

26. Дунаєва О.М. Формування педагогічної креативності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки : автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2008. 23 с.

27. Духнович О. Народна педагогія. Вибрані твори /Під ред. Д. М. Федак. Ужгород: ВАТ Видавництво «Закарпаття», 2003. 566 с.

28. Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

29. Єжова О.О. Сутність організаційно-педагогічних умов педагогічного процесу. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*, 2014. № 3. С. 39-43.

30. Єпіхіна М., Келаріу О. Народна педагогіка як засіб національно-патріотичного виховання молодших школярів у Новій українській школі. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, №2 (333), Ч. II, 2020. С. 114-122.
31. Закон України «Про освіту», 2021 (зі змінами 2023 р.). URL : https://urst.com.ua/act/pro_osvitu (дата звернення 28.10.2023)
32. Зарубіжні концепції креативності (Дж. Гільфорд, Є. П. Торранс та ін., 2014). URL : <https://helpiks.org/1-17966.html> (дата звернення: 27.10.2023)
33. Клименко В. В. Механізм творчості: чи можна його розвивати. Київ, «Шкільний світ», 2001. 96 с.
34. Клименко В.В. Психологія творчості: навч. посібник для вищих навч. закладів; Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». Київ: Центр навч. літератури, 2006. 480 с.
35. Кодратенко Л. Шкільні проблеми дітей інформаційної ери», *Vzdelávanie a spoločnosť*. 2017. № 2. С. 87–92. URL : http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova9/subor/Kondratenko_Manylova.pdf (дата звернення: 30.10.2023)
36. Корольова Л. М. Дефініції поняття «креативність молодших школярів». Професійна освіта та освіта дорослих в сучасних соціокультурних умовах: теорія, методологія, практика: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.(24–25 вер. 2015 р.). Запоріжжя, 2015. URL: http://konpod.blogspot.com/p/blog-page_22.html (дата звернення: 27.10.2023).
37. Корольова Л. М. Чинники, які визначають зміст феномену «креативність молодших школярів». *Молодий вчений*. 2016. N 2 (29). С. 289–292.
38. Костюк Г.С. Здібності і їх розвиток у дітей. -К: Знання, 2003. 80 с.
39. Кульчицька О.І. Творчі здібності та особливості прояву в дитячому віці. *Обдарована дитина*. 2000. №1. С. 10-13.
40. Кульчицька А. В. Дослідження чинників розвитку творчого мислення особистості у молодшому шкільному віці на уроках української мови. URL: <https://www.inforum.in.ua/conferences/16/30/2020> (дата звернення 28.10.2023).

41. Куцевол О. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.02. Київ, 2007. 448 с.
42. Кучай Т.П. Розвиток креативного мислення молодших школярів. *Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія*, 2017. № 277. С. 154-158.
43. Лисенко Н.В. Етнопедагогіка дитинства : навчально-методичний посібник. К. : Слово, 2011 720 с.
44. Литвин А. В., Методологічні засади поняття «педагогічні умови»: на допомогу здобувачам наукового ступеня; Львівський НПЦ ПТО. Львів, Україна: СПОЛОМ, 2014, 76 с.
45. Листопад О. А. Підготовка майбутнього педагога до роботи щодо розвитку творчості у дітей дошкільного віку. *Наша школа*. 2009. № 5. С. 50–55
46. Литвиненко С. Креативність як загальна здібність до творчості: сучасні підходи. Збірник наукових праць полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. Полтава. Серія «Педагогічні науки», (2006). № 3 (50). С. 215-219.
47. Литовченко О. В. Специфіка мотивації творчої особистості підлітка (теоретичний аспект). *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр.* Київ, 2008. Вип. 12. Кн. 1. С. 265–271.
48. Мартиненко С.М. Основи діагностичної діяльності вчителя початкової школи: навчально-методичний посібник. К. : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2010. С. 69–84.
49. Мартинович Н.С. Розвиток творчого потенціалу особистості майбутнього вчителя засобами мистецтва : метод. пос. [вид 2-ге]. Луганськ : вид-во ЛНПУ, 2002. 48 с.
50. Мафтин Л., Предик А., Шевчук К. Педагогічний потенціал народних паремій. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2019. № 10 (94). С. 160-178.

51. Мачинська Н., Матвіїв Н. Взаємозалежність спадковості, середовища та виховання в становленні та розвитку особистості. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика* (серія: Педагогічні науки). 2021. № 1 (66). С.7-13.
52. Міщиха Л. Творче мислення особистості: психологічний дискурс. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 2018. Серія: Психологічні науки. Випуск 3. Том 1. С. 79-83.
53. Моляко В.О. Москаленко В.В., Рибалка В.В., Третяк Т.М., Ваганова Н.А. Психологічне дослідження творчих перцептивних процесів на різних вікових рівнях : [монографія] / за ред. В.О.Моляко ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології імені Г.С. Костюка. Київ; Кіровоград : Імекс, 2012. 209 с.
54. Моляко В.О. Психологічне дослідження творчого потенціалу особистості : [монографія] / АПН України, Ін-т психології ім. Г.С. Костюка, лаб. психології творчості. Київ : Пед. думка, 2008. 207 с.
55. Накладова М.В. Розвиток креативного мислення учнів початкових класів через використання ігрових завдань та інтерактивних технологій. URL : <http://chito.in.ua/rozvitok-kreativnogo-mislennya-uchniv-pochatkovih-klasiv-chere.html> , 2020. (дата звернення: 30.10.2023).
56. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення: 27.10.2023).
57. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи / редкол. К.: МОН, 2016. 38 с. URL: <https://base.kristti.com.ua/?p=1129>(дата звернення: 15.05.2023).
58. Новосельська Н.Т. Морально-етичне виховання молодших школярів засобами усної народної творчості (на матеріалах читанок О. Савченко для другого класу). *Гірська школа Українських Карпат*, ДВНЗ «Прикарпатський національний ун-т ім. В.Стефаника», м. Івано-Франківськ, 2017. № 16. С.186-189.
59. Овчаров С.М., Овчарова К.В. Навчаємося творити: розвиток креативних здібностей школярів : навч.-метод. посіб. Полтава: АСМІ, 2011. 108 с.

60. Опанасюк О.П. Розвиток творчих здібностей учнів ЗОШ на уроках музичного мистецтва: Методичний посібник. Львів: ЛОППО, 2008. 32 с.
61. Павленко В.В. Основні підходи до розвитку креативності особистості *Українська полоністика : збірник наукових праць*. Житомир – Bydgoszcz, 2017(a). Вип.14. С. 116–124.
62. Павленко В.В. Педагогічні умови для розвитку креативності учнів у сучасному педагогічному процесі. *Проблеми освіти: збірник наукових праць / ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України*. Вінниця: ТОВ «Нілон-ЛТД», 2018. Вип. 88 (частина 2). 246 с. С. 138–148.
63. Павленко В.В. Розвиток креативної уяви в школярів. *Нові технології навчання: наук-метод. зб.* / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Київ, 2016. Випуск 86. Частина 2. 182 с. С. 142–146.
64. Павленко В.В. Розвиток креативності молодших школярів як педагогічна проблема. *Проблеми освіти: наук.-метод. зб.* / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Київ, 2015. Вип.85. С. 152–158.
65. Павленко В.В. Розвиток креативності молодших школярів: [монографія]/ за ред. проф. О.Є. Антонової. Житомир, 2017(б). 158 с.
66. Павленко В.В. Педагогічні ідеї М. Корфа щодо розвивального навчання в школі. *Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном: зб. наук. праць / за заг. ред. д.п.н., проф. С.С. Вітвицької, к.п.н., доц. Н.М. Мирончук*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 404 с. С.359-365.
67. Павлюх В.В. Розвиток креативності в учнів різного віку : навч.-метод. посіб. КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського». 2023. 72 с.
68. Пов'якель Н. І., Розова Т. Практична психологія креативності: Навчальний посібник (для студентів психологічних спеціальностей). Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. 321 с.
69. Подолянчук О.В. Розвиток креативного мовлення учнів початкових класів. *Навчально-виховний комплекс*. 2003. №10. С. 25-27.

70. Подорожна І. В. Структура креативності майбутніх вчителів природничого профілю. URL :
https://library.udpu.edu.ua/library_files/zbirnuk_nayk_praz/2010/2010_1_33.pdf
(дата звернення: 30.10.2023).
71. Пометун О. І. Критичне мислення як педагогічний феномен. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 89-97.
72. Проц М. Народознавчі технології в авторських школах минулого та сьогодення. *Вісник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника*. –вано-Франківськ, 2010. Вип. 35. Педагогіка. С. 14-19.
73. Психологічна енциклопедія / автор-упоряд. О. Степанов. Київ: «Академвидав», 2006. 424 с.
74. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. Харків: Прапор, 2009. 672 с.
75. Розіна І. В. Особливості розвитку креативного мислення підлітків за допомогою тренінгових технологій. URL:
<http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/7314/1/Rozina%20Irina%20Volodymyrivna%202019.pdf> (дата звернення: 29.10.2023).
76. Роменець В. А. Психологія творчості: навч. посібник 3-є вид. Київ: Либідь, 2004. 288 с.
77. Русова С. Ф. Нова школа. К., 1917.
78. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти: посібник для вчителів і методистів початкового навчання. 2-ге вид., доповн., переробл. Київ: Богданова А. М., 2009. 226 с.
79. Сегеда Н. А. Феномен креативності : сутність і структура. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*, Серія: Педагогіка. Мелітополь, 2007. Вип. 8. С.129-137.
80. Словник-довідник з професійної педагогіки / За ред. А. В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006, 221 с

81. Сисоєва С. О. Соціальні, психологічні та педагогічні підходи до визначення творчої особистості // Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм у системі підготовки освітянських кадрів: здобутки, пошуки, перспективи: монографія / керівн. авт. кол. Н. В. Гузій ; Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. 432 с.
82. Скробака Ю. Реальний стан сформованості креативного мислення молодших школярів у процесі навчання іноземної мови: ціле-мотиваційний компонент. URL : file:///C:/Users/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D1%96%D1%8F/Downloads/alla_babiar,+%D0%A1%D0%BA%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D0%BA%D0%B0-1.pdf (дата звернення: 29.10.2023).
83. Словник-довідник з професійної педагогіки / ред. А. В. Семенова. Одеса : Пальміра, 2006. 364 с.
84. Сорочан Т., Білоножко О. Педагогічні умови розвитку професійної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи. *Вісник післядипломної освіти*, 2021. Випуск 17(46) «Серія «Педагогічні науки». С. 161-174.
85. Станіславчук І. Розвиток креативного мислення учнів початкових класів через використання творчих завдань: навч.-метод. посіб. Вінниця, 2017. 41 с.
86. Стахів М., Пойда М., Глушак М. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи засобами паремій. *Молодий вчений*, 2023. № 9 (121). С. 93-97. URL : <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5937> (дата звернення: 30.10.2023).
87. Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка: навч. посіб. К.:ІСДО, 1996. 288 с.
88. Стельмахович М. Українська народна педагогіка. К. : ІЗМН, 1997. 232 с.
89. Стельмахович М.Г. Народна дидактика. Київ, 1985.

90. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п'яти томах. К. : Радянська школа, 1977. Т. 3. 670 с.
91. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу. Вибр. тв. : в 5 т. К. : Рад. шк., 1976. Т. 1. С. 403–637
92. Сучасний тлумачний словник української мови. / за за. Ред. д-ра філ. наук проф. В.В.Дубчинського. Х.: ВД «Школа», 2006. 1008 с.
93. Тверезовська Н., Філіппова Л. Сутність та зміст поняття «педагогічні умови». *Нова педагогічна думка*. 2009. № 3. С. 980-92.
94. Терещенко С.В. Креативність як критерій людиномірності особистісного зростання суб'єктів навчального процесу. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогіка. Мелітополь: Видавництво Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, 2015. №. 1. С. 378–382.
95. Ткаченко Л.І. Креативність і творчість: сучасний контент. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 9-10. С. 32-35.
96. Ушинський К. Д. Вибр. пед. твори: У 2 т. Т. 1. : К, 1982. Т. 2. : К. 1983.
97. Фрицюк В. До питання про дефініції креативності. *Шлях освіти*. 2003. №4.
98. Химинець В. Інноваційна освітня діяльність. Ужгород: Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2007. с. 274.
99. Хриков Є.М. Педагогічні умови в структурі наукового знання. *Шлях освіти*. 2011. № 2. С. 11-15. URL : <http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2797/ped.umovi.pdf?sequence=1> (дата звернення: 12.10.2023 р.)
100. Чайка В.М., Цимбал Л.М., Пономаренко Т.Л. Українська етнопедагогіка: Навчальний посібник для студентів педагогічних навчальних закладів. Миколаїв; Тернопіль: ТНПУ, 2007. 222с.
101. Шахіна І., Цимбал Т. Формування креативного мислення молодших школярів у процесі навчання. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія: Педагогічні науки, 2018. № 3. С. 125-131.

102. Шрагіна Л. Технологія розвитку креативності. Київ: Шк. світ, 2010. 160с.
103. Юр'єва К. А. Українська етнопедагогіка у творчій спадщині В.О. Сухомлинського. Вісник ЖДУ імені І. Франка, 2000. Випуск №6. С. 90-93. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/1674/1/00yukass.pdf> (дата звернення: 29.10.2023).
104. Яременко Л. Креативність як творчість : спільне та відмінне. Вища освіта України. 2010. № 4. С. 117-123.
105. Kakko I., Inkinen S. Homo Creativus. Aspects of Creativity and Serendipity Management. Oxford Journals. Science and Public Policy. Vol. 36. Issue 7. August 2009. P. 537–548.

Інтернет-ресурси

106. Гаврилюк Олеся. Народна педагогіка про особистість, її розвиток та соціалізацію. Всеосвіта. <https://vseosvita.ua/library/narodna-pedahohika-pro-osobystist-ii-rozvytok-formuvannya-i-sotsializatsiiu-561888.html> (дата звернення: 31.10.2023).
107. Дячук Олена. На урок. «Зберегти креативність: корисні вправи для вчителів та учнів». <https://naurok.com.ua/webinar/zberegti-kreativnist-korisni-vpravi-dlya> (дата звернення: 27.10.2023)...
108. Цукор Любов. На урок. Розвиток креативного мислення: від теорії до практики. <https://naurok.com.ua/learn/rozvitok-kreativnogo-mislennya-vid-teori-do-praktiki-45> (дата звернення: 01.10.2023).